

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-36>

УДК 631.1:338.43

Важелі та принципи організаційно-економічного підходу функціонування аграрних підприємств

Ковтун В.А.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У статті досліджено основні організаційно-економічні важелі та принципи діяльності аграрних підприємств у сучасних умовах ринкової економіки. Визначено чинники, що забезпечують ефективність організації виробництва аграрних підприємств, специфіку аграрного розвитку за сучасних умов. Обґрунтовано, що для ефективної діяльності аграрних підприємств необхідно: поліпшити розширене відтворення аграрної галузі; осучаснити організацію виробництва, поліпшити якість продукції; покращити виробничий потенціал; сприяти мотивації та можливостям розширення інвестування; поліпшити інноваційний складник; підвищувати рівень капіталізації галузі через здійснення приватної власності на землю.

Ключові слова: організація виробництва, аграрна економіка, аграрне підприємство, важелі, принципи, ефективність.

Ковтун В.А. РЫЧАГИ И ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОДХОДА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье исследованы основные организационно-экономические рычаги и принципы деятельности аграрных предприятий в современных условиях рыночной экономики. Определены факторы, обеспечивающие эффективность организации производства аграрных предприятий, специфика аграрного развития в современных условиях. Обосновано, что для эффективности аграрных предприятий необходимо: улучшить расширенное воспроизводство аграрной отрасли; осовременить организацию производства, улучшить качество продукции; улучшить производственный потенциал; способствовать мотивации и возможностям расширения инвестирования; улучшить инновационную составляющую; повышать уровень капитализации отрасли через осуществление частной собственности на землю.

Ключевые слова: организация производства, аграрная экономика, аграрное предприятие, рычаги, принципы, эффективность.

Kovtun V.A. IMPORTANT AND PRINCIPLES OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACH OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FUNCTIONING

In the article the main organizational and economic levers and principles of activity of agrarian enterprises in modern conditions of a market economy are investigated. The factors that ensure the efficiency of the organization of production of agrarian enterprises, the specifics of agrarian development in modern conditions are determined. It is substantiated that for the efficiency of agrarian enterprises it is necessary to: improve the extended reproduction of the agrarian sector; modernize the organization of production, improve the quality of products; improve production potential; promote motivation and opportunities for expansion of investment; improve the innovation component; to raise the level of capitalization of the industry through private ownership of land.

Keywords: organization of production, agrarian economy, agrarian enterprise, levers, principles, efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Конкурентоспроможними є аграрні підприємства, які досягають високого рівня економічної ефективності господарювання. Для успішного функціонування аграрних підприємств необхідне успішне поєднання організаційних, економічних, технологічних та технічних важелів та принципів, зважаючи на вимоги сьогодення. Поліпшення ефективності діяльності аграрних підприємств може бути вирішене через осучаснення організації виробництва із застосуванням ІТ-технологій та підвищення культури організаційних про-

цесів, а також завдяки економічним важелям розвитку аграрних підприємств різних форм власності та господарювання з гарантованої державною підтримкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективної організації виробництва та економічному механізму розвитку аграрних підприємств присвятили свої наукові праці багато українських учених, таких як С.П. Азізов, В.Г. Андрійчук, П.С. Березівський, В.С. Габор, І.С. Гурська, В.А. Ільшенко, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Л.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяк, О.В. Олійник,

П.Т. Саблук, М.В. Семикіна, С.В. Скоробогатько, А.Д. Топалов, О.В. Харчишина, І.І. Червень, В.Й. Шиян та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відбулися зміни відносин власності та форм господарювання, законодавчо признана приватна власність на землю та майно, встановлена рівноправність різних форм господарювання, проведено роздержавлення землі, надано право власникам земельних паїв та майна розпоряджатися ними.

У зв'язку із суттєвими змінами як у плані організації аграрного виробництва, так і економічних важелів, серед яких найважливішим є впровадження передових світових технологій виробництва аграрної продукції, аграрним підприємствам слід забезпечити удосконалення цих двох суттєвих підходів їхньої діяльності.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення особливостей організаційних та економічних важелів і принципів діяльності аграрних підприємств. Цілі культури організації виробництва аграрного підприємства можуть бути поведінковими, ефективності та моделювання. Завдання дослідження – систематизувати основні важелі та принципи організації аграрного виробництва та його економічного забезпечення з метою успішного підвищення ефективності та економічної стійкості діяльності аграрних підприємств, збереження та збільшення потенціалу багатокладних аграрних формувань, якості та конкурентоспроможності продукції, уникнення ризиків господарювання. Внутрішню організацію виробництва та економічного її складника необхідно здійснювати з урахуванням галузевих особливостей діяльності агропідприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор України має особливу роль у соціально-економічному житті країни, проте деякі види його продукції належать до субсидованих та низькорентабельних. Державна програма сталого сільського розвитку України до 2025 року, яка сформована згідно зі спільною європейською політикою сільського розвитку, визначає, що основною її метою є поліпшення якості життя та економічного благополуччя сільських жителів. Сталий розвиток сільських територій передбачає: диверсифікацію економічної діяльності, створення робочих місць та подолання бідності, підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції та збільшення обсягів її виробництва через створення сільськогосподарської кооперації, підтримку екологічного

балансу, підвищення якості життя сільського населення, підтримку активності сільських громад тощо.

Державі не вдалося створити ефективні господарські формування та економічні й соціальні стимули для сталого розвитку села. Стан сучасного села такий: бідність, відсутність робочих місць, трудова міграція, майже відсутність соціальної інфраструктури, демографічна криза та вимирання сіл. Проблемами розвитку аграрного виробництва залишаються: низький рівень інвестицій, забезпечення соціальними та економічними послугами на селі, дискримінація держави щодо підтримки середніх та малих форм господарювання; відсутність аграрного реформування кооперації як засобу реалізації продукції дрібних та середніх аграрних товаровиробників; відсутність механізму мотивації ініціатив сільських громад та низький рівень іміджу села [1].

За даними статистичної звітності, середня врожайність в Україні у 2–3 рази нижча, ніж у високорозвинених країнах. За порівнянню збільшення продуктивності сільськогосподарських культур та тварин у перспективі найближчих 20 років нашій країні знадобиться в 2–3 рази більше потужностей зі зберігання, транспортування і переробки продукції, а отже, й оптимізація змін в організації та економічних можливостях виробництва аграрної продукції [2].

У ринковій економіці агропідприємство функціонує як цілісна, єдина і збалансована система, яка орієнтована на певну мету. Підприємство – це осередок активної діяльності певного професійно організованого колективу людей, здатного за допомогою наявних засобів виробництва і сучасних інформаційних ресурсів здійснювати обрані напрями діяльності та виробляти матеріальні блага і послуги для задоволення попиту споживачів в умовах визначеного ризику. Основні організаційно-економічні складники аграрних підприємств: додержання законів і рішень законодавчої та виконавчої влади; матеріальна зацікавленість у результатах господарювання; господарський ризик, відповідальність за результати господарювання; самоокупність, рентабельність, самофінансування; економічна самостійність. В умовах ринку характер функціонування аграрного підприємства визначається вільним господарюванням та об'єктивними обмеженнями. Чинники, які обмежують діяльність агропідприємства, зумовлені: попитом на продукцію та послуги; ресурсами підприємства; фінансові обмеження; обмеження

часом, через інфляцію; вимоги до якості і безпеки продукції [3].

Організаційно-економічний складник діяльності аграрних підприємств розглядається як система організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок функціонування аграрних та переробних підприємств, що приведе до досягнення очікуваних економічних, технологічних, соціальних, екологічних та інших результатів [4].

Раціональна організація виробництва та основні економічні важелі мають низку принципів, таких як спеціалізація, диференціація, концентрація, інтеграція, паралельність, пропорційність, безперервність, ритмічність, точність, автоматичність, гнучкість, гомеостатичність тощо. Вони взаємопов'язані між собою, доповнюють один одного і різною мірою реалізуються на практиці. Правильне використання цих принципів забезпечує скорочення тривалості виробничих процесів, заощадження матеріально-технічних та трудових ресурсів, підвищення ефективності їх використання [5].

Основні важелі організації аграрного виробництва відображені на авторському рисунку 1.

Важливою ознакою класифікації підприємств є їхня правова форма, тобто комплекс правових і господарських норм, які визначають характер, умови й способи формування економічних відносин між працівниками і власниками підприємства, між підприємством та іншими суб'єктами господарювання, підприємствами та органами державної влади.

Організаційно-правові форми господарювання аграрних підприємств передбачені законами та іншими нормами господарського права і залежать від: форми власності; обсягу

й асортименту продукції, що випускається; формування капіталу; характеру і змісту діяльності; способів входження у об'єднання; методів ведення конкурентної боротьби тощо. Суб'єкти їх господарювання: господарче товариство; повне товариство; командитне товариство; товариство з обмеженою відповідальністю; товариство з додатковою солідарною відповідальністю; акціонерні товариства; особисте підприємство; фермерські господарства; виробничі кооперативи; державні унітарні підприємства; споживчий кооператив тощо. Правові норми регулюють як порядок організації створення та розвитку аграрних підприємств, внутрішні і зовнішні відносини, так і їхню виробничу діяльність [3].

Якість продукції передбачає якісні показники: засобів виробництва, технологічних процесів, організації виробництва продукції, процесу виробництва, праці, сировини тощо. Впровадження системи управління якістю як організаційного складника дасть змогу підвищити продуктивність праці, знизити витрати, збільшити прибуток, підвищити кваліфікацію працівників, створити систему мотивації їхньої праці та особистої зацікавленості у розвитку підприємства, гнучке реагування на поведінку ринку [4].

Сучасні розвинуті аграрні формування приділяють більше уваги своїй культурі організації виробництва, що є ідеологією управління та організації соціально-економічної системи аграрного господарства, а також важливим ресурсом для вдосконалення механізмів його господарювання. Це зумовлено виникненням нових умов сучасного господарювання, зростаючою невизначеністю зовнішнього середовища, науково-технічним прогресом, зміною мотивації працівників.

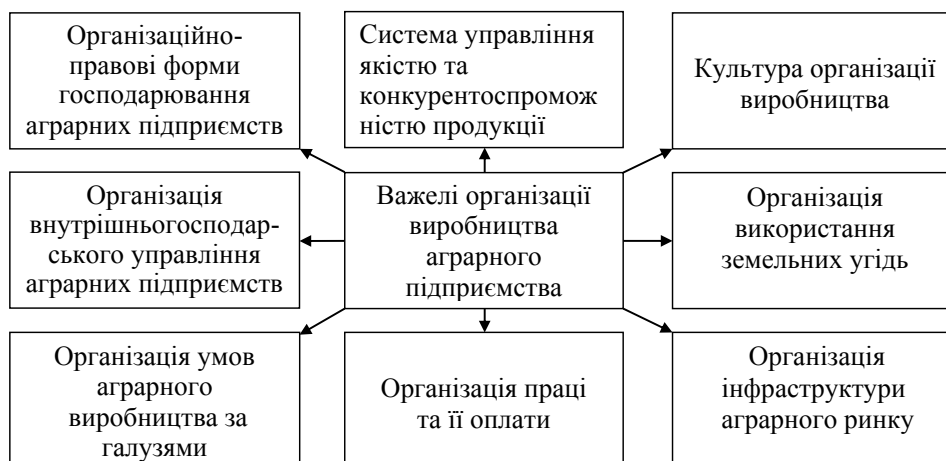

Рис. 1. Основні важелі організації виробництва аграрних підприємств

Три школи культури організації виробництва – поведінкова, ефективності та моделювання – базові елементи внутрішнього середовища агропідприємства, які забезпечують оптимальну внутрішню інтеграцію та зовнішню адаптацію і виступають інтегральною характеристикою рівня його розвитку, формуються в результаті взаємодії його членів у процесі діяльності та цілеспрямованого впливу керівництва, включають імпліцитну (переконавання, цінності, принципи, соціально-психологічний клімат) та експліцитну (документально-нормативне забезпечення управління, символи, традиції, імідж, бренд) складові частини. Поведінкова школа здійснює пошук закономірностей створення спільних цінностей, понять, правил і норм поведінки персоналу; школа ефективності вивчає ефективність діяльності організації виробництва; школа моделювання розробляє моделі організації виробництва, методики її оцінки тощо [6].

У більшості аграрних підприємств організація виробництва передбачає розвиток однієї або двох галузей рослинництва й однієї або двох галузей тваринництва в раціональному поєднанні з додатковими та підсобними галузями. Спеціалізація аграрного підприємства спрямована на збільшення виробництва продукції, підвищення товарності виробництва, зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності виробництва.

Організаційно-економічні важелі ефективного функціонування аграрних підприємств на сучасному етапі його розвитку дають підстави стверджувати про необхідність інтенсифікації розвитку цієї галузі на інноваційній основі, яка передбачає для галузі рослинництва зменшити ризики глобального потепління через: дотримання науково-обґрунтованих сівозмін; перегляд структури посівних площ з впровадженням сортів для озимих зернових культур із високою зимо- і посухостійкістю, стійкістю до осипання зерна, вилягання, ураження борошнистою росою, бурою листовою іржею, кореневим гнилям тощо. В умовах глобального потепління ставку слід робити не тільки на посухостійкі сорти, особливо в зоні ризикового землеробства, а і на парові попередники, нові види добрив та стимуляторів росту і сучасні системи зрошення. Важливо впроваджувати нові сорти та гібриди культур, хімічні препарати із захисту рослин, переглянути технологію виробництва продукції. На невеликих площах слід розміщати виноградники та овочеві, горіхоплідні, фруктово-ягідні та нішові культури.

У галузі тваринництва необхідно здійснювати нарощування поголів'я худоби і птиці, особливо маточного поголів'я, яке забезпечить розширене відтворення стада в аграрних формуваннях. Економічне стимулювання розвитку галузі тваринництва повинне здійснюватися в умовах вільного ціноутворення в поєднанні з державним регулюванням, а також упровадження контрактної системи заготівлі тваринницької продукції між товаровиробниками і переробними підприємствами [7].

Посилення концентрації виробництва має позитивний вплив на результати господарської діяльності. Агропідприємства, які є учасниками інтеграційних об'єднань, досягають більш високих результатів. Доцільним є поширення різних великотоварних господарських структур з урахуванням їхніх можливостей щодо раціонального використання земель та інших засобів виробництва, регіональних особливостей ведення сільського господарства.

Основні економічні важелі функціонування аграрних підприємств надані на авторському рисунку 2.

Основними важелями економічного підходу господарювання є планування, економічне стимулювання виробництва, фінансування та кредитування, ціноутворення, господарський розрахунок, організація праці та управління. Агропромислова діяльність тісно пов'язана з біологічними процесами та особливостями їх походження, оскільки виробничо-господарські процеси в сільському господарстві взаємопов'язані з процесами функціонування живої природи і проходять у нерозривній єдності. Розвиток живих організмів, їх розмноження і ріст відбувається за біологічними законами, в чому і проявляються особливості, характерні лише для аграрного сектору економіки. Саме вони є визначальними під час реалізації перспективних напрямів розвитку та ефективності АПК.

Результативна оцінка природного ресурсу може визначатися як за величиною доходу, який отримується від використання його в економіці, так і за витратами, необхідними для заміщення цього ресурсу шляхом застосування інших видів капіталу. Під час економічної оцінки природних ресурсів включаються кількісні та якісні показники, які у процесі використання динамічно змінюються. Прогресивним напрямом використання біоресурсного потенціалу є ресурсозбереження, що забезпечує їх раціональне використання та підвищення ефективності виробництва за умови мінімізації кількості використаної природної сировини, основних та допоміжних матеріалів.

ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	Земля	Основний засіб виробництва
	Технології виробництва	Повне матеріально-технічне та кадрове забезпечення
	Державна підтримка	Дотації, фінансові інтервенції у виробництво та аграрний ринок, фінансування державних програм
	Кредитний механізм	Доступність та здешевлення кредитних ресурсів, лізингове, кооперативне та іпотечне кредитування
	Податковий механізм	Оптимізація рівня податкового навантаження та спеціальний режим податків з наданням пільг
	Страховий механізм	Прозорість інфраструктури страхового ринку та вартості і доступності страхових послуг
	Ціновий механізм	Фінансові і товарні інтервенції, мінімальні та максимальні закупівельні ціни та їх паритет
	Інноваційно-інвестиційний механізм	Прогресивні технології та вітчизняне й іноземне інвестування аграрного сектору економіки

Рис. 2. Основні економічні важелі функціонування аграрних підприємств

Альтернативна енергетика стає одним із базових напрямів розвитку технологій, разом з інформаційними та нанотехнологіями вона стає важливою складовою частиною нового постіндустріального технологічного укладу. Для реалізації запроваджень загальнодержавних організаційно-економічних механізмів потрібні відповідні механізми на рівні підприємств [8].

Необхідним є створення системи самозабезпечення сільського господарства паливом і органічними добривами шляхом формування сільськогосподарських підприємств, які забезпечуватимуть у повному обсязі власні потреби в пальному і добривах, що знизить собівартість та підвищить ефективність виробництва. Виробництво біогазу та відповідні виробництва електроенергії і тепла є найкращим способом обмеження випаровування парникових газів, а також ефективним інструментом захисту навколишнього серед-

овища в довгостроковому періоді. Одним із напрямів самозабезпечення органічними добривами є розповсюдження застосування компосту власного виробництва, що потребує мінімальних витрат.

Підтримка держави в межах заходів, затверджених СОТ, є одним з основних стимулюючих факторів для збільшення обсягу продукції аграріїв, особливо необхідні: наукові дослідження, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультативне обслуговування, сприяння збуту аграрної продукції через збирання, обробку і розповсюдження інформації; забезпечення доходу товаровиробникам та удосконалення землекористування; сприяння структурній перебудові виробництва; дотації та компенсації частково витрат на придбання добрив, стимуляторів росту та засобів захисту рослин; цінова підтримка, пільгове кредитування аграрних виробників тощо.

На розвиток територій у 2018 році з Державного бюджету спрямовано 37,8 млрд. грн. Головному розпоряднику коштів, Мінагропрому, виділено понад 6,5 млрд. грн., а саме: на державну підтримку галузі тваринництва – 4 млрд. грн.; на фінансову підтримку розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських товаровиробників, заходів в агропромислового комплексі шляхом здешевлення кредитів – 1 млрд. грн.; 945 млн. грн. та 66 млн. грн. відповідно. Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними становить 300 млн. грн. На підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу виділяється 21,5 млн. грн. [9].

Формування ефективного цінового механізму потребує особливої уваги. Система реалізації сільськогосподарської продукції в аграрній галузі залишається одним із найбільш складних і проблемних питань. Відсутність чіткої схеми реалізації «виробник – оптова торгівля – роздрібна торгівля – споживач» негативно впливає на цінову ситуацію на аграрному ринку та не дає змоги виробникам одержати достатній дохід від виробленої продукції [4].

Потребують державної цінової підтримки аграрні підприємства через монополізм промислових підприємств і торгівлі, нестримне зростання кредитних ставок та цін на продукцію і послуги для сільського господарства. Важливе значення має регулювання цін на енергоносії та інші матеріально-технічні товари, на ресурси, які мають вирішальний вплив на загальний рівень та їх динаміку в аграрному секторі, а також на продукти, виробництво яких знаходиться на підприємствах, що мають монопольне становище на ринку. Підвищення цін на ці ресурси проти гарантованих необхідно компенсувати за рахунок дотацій державного бюджету [10].

Інвестиційну діяльність агропромислових підприємств необхідно докорінно покращити і прискорити темпи її активізації, це дасть змогу збільшити темпи зростання аграрного виробництва. Джерелами інвестицій можуть бути: внутрішньогалузеві нагромадження, формування амортизаційного фонду, державні, приватні та іноземні інвестиції. Сільське господарство сьогодні є одним із найбільш наукомістких та інноваційних секторів економіки України. Останніми роками завдяки значній внутрішній конкуренції та амбіціям вийти на зовнішні ринки виробники сфокусувалися на ефективності вирощування та виробництва продукції, а також на ефективних моделях управління бізнесом.

Нещодавно створене агентство зі сприяння інвестиціям, гаслом якого є «Успішні інвестиції – mission possible», повинне працювати дуже конструктивно, швидко; визначити, який інвестор потрібен, показати йому наші переваги. Створити такі умови, щоб інвестори не хвилювалися про дозволи на реєстрацію землі і все інше, що сьогодні створює перешкоди для приходу бізнесу в Україну (зарегульованість, корупція, відсутність справедливого судочинства). Денаціоналізація деяких підприємств буде позитивним кроком для залучення інвесторів. Інвестиційна компанія Horizon Capital пропонує повернутися до нульового оподаткування інвестицій, спрямованих у закупівлю основних фондів. Це зменшить вартість проєктів на 30%, покращить їхню інвестиційну привабливість. Завод Novacore – це результат міжнародного проєкту, реалізованого в Україні з метою забезпечення високоякісними преміями, що входять до вертикально інтегрованих тваринницьких та птахівницьких агрохолдингів, що дає змогу останнім випускати високоякісну продукцію.

Сьогодні в Україні ЄБРР надає найдовші кредитні кошти на розвиток компаній «Біофарма», «Біла лінія», «Інтерзапоріжжя», «Керамія». Керівники українських компаній часто не готові до приходу інвестора. Тільки 10% бізнес-керівництва розуміють, що повинні бути прозорі для іноземного інвестора, пропонувати їх представникам місця в раді директорів і повністю бути прозорими у використанні інвестицій та відповідальними за це. Треба, щоби власники і топ-менеджмент реально були готові змінювати підхід до управління, до прозорості прийняття рішень [11].

Висновки. Для забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств необхідно: поліпшити розширене відтворення галузі сільського господарства на основі підвищення продуктивності праці та зниження собівартості продукції; осучаснити організацію виробництва із застосуванням автоматизації та ІТ-технологій; поліпшити якість та конкурентоспроможність продукції за рахунок раціонального використання біологічного потенціалу рослин та тварин та оптимізації структури її товарного складника; покращити їх виробничий потенціал; сприяти мотивації та можливостям розширення інвестиційної привабливості; впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу; підвищувати рівень капіталізації галузі на основі здійснення приватної власності на землю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковтун В.А. Сталій розвиток аграрної сфери України: стан, проблеми та перспективи / В.А. Ковтун // Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ», м. Херсон, ДВНЗ «ХДАУ», 2017. С. 332–334.
2. Ковтун В.М. Аграрний інженеринг: стан та перспективи / В.М. Ковтун // Наукове видання «Тези виступів учасників XX зльоту студентських лідерів аграрної освіти. м. Умань, 6–8 червня 2018 р. С. 149–152.
3. Інтернет-ресурс: <https://studfiles.net/preview/5118184/>
4. Гуменюк М.М. Удосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств / М.М. Гуменюк // Ефективна економіка, 2013. № 12. С. 34–38.
5. Васильков В.Г. Організація виробництва: навч. посіб. / В.Г. Васильков. 2-ге вид. К.: КНЕУ, 2008. 524 с.
6. Агеєва І.В., Прус Ю.О. Теоретичні підходи до визначення сутності організаційної культури як об'єкта теорії організації / І.В. Агеєва, Ю.О. Прус // Збірник наукових праць Таврійського ДАТУ (економічні науки), 2013. № 1 (29). С. 3–6.
7. Гурська І.С. Організаційно-економічні умови функціонування аграрних формувань на ринку тваринницької продукції / І.С. Гурська, // Ефективна економіка, 2013, № 6. С. 23–28.
8. Погріщук Б.В. Біоресурсні передумови ефективного розвитку аграрного сектора економіки / Б.В. Погріщук // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. 2015. № 5. Серія «Економічні науки» С. 44–53.
9. Інтернет-ресурс: <http://decentralization.gov.ua/news/8058>
10. Верховод І.С. Організаційно-економічні аспекти розвитку садівництва в Україні / І.С. Верховод // Збірник наукових праць Таврійського ДАТУ (економічні науки) 2014. № 4 (28). С. 18–23.
11. Ковтун В.А. Причини низької інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки України та напрями її поліпшення / В.А. Ковтун. // «Імплементція стандартів європейського союзу в аграрній сфері економіки»: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2017. С. 66–69.

REFERENCES:

1. Kovtun V.A. (2017) Stalyi rozvytok ahrarnoi sfery Ukrainy: stan, problemy ta perspektyvy [Sustainable development of the agrarian sector of Ukraine: status, problems and perspectives]. All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference "Public Administration and Administration in the Process of Economic Reforms", pp. 332–334.
2. Kovtun V.M. (2018) Ahrarnyi inzhenerinh: stan ta perspektyvy [Agrarian engineering: status and perspectives]. Scientific publication "Theses of performances of participants of the 20th take-off of student leaders of agrarian education", pp. 149–152.
3. KNTEU (2016) Pidpriemstvo yak subiekt hospodariuvannia, yoho mistse v sotsialno-orientovanii ekonomitsi [Enterprise as a business entity, its place in a socially oriented economy].
4. Humeniuk M.M. (2013) Udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu zabezpechennia efektyvnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Improvement of the organizational and economic mechanism for ensuring the efficiency of agricultural enterprises]. Effective economy, vol. 12, pp. 34–38.
5. Vasylov V.H. (2008) Orhanizatsiia vyrobnytstva: navch. Posib [Organization of production: tutorial]. KNEU, vol. 2, pp. 524.
6. Ahieieva I.V., Prus Yu.O. (2013) Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti orhanizatsiinoi kultury yak obiekta teorii orhanizatsii [Theoretical approaches to the definition of the essence of organizational culture as an object of the theory of organization]. Digest of scientific works of Taurian DATU (economic sciences), vol.1 (29). pp. 3–6.
7. Hurska I.S. (2013) Orhanizatsiino-ekonomichni umovy funktsionuvannia ahrarnykh formuvan na rynku tvarynnytskoi produktsii [Organizational and economic conditions of functioning of agrarian formations in the market of livestock products]. Effective economy, vol. 6, pp. 23–28.
8. Pohrishchuk B.V. (2015) Bioresursni peredumovy efektyvnoho rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky [Bioresources preconditions for effective development of the agrarian sector of the economy]. Dokuchaev KhNUU nunciata, vol. 5, pp. 44–53.
9. N. Natalenko (2018) Derzhavna pidtrymka rozvytku terytorii u 2018 rotsi [State support for the development of territories in 2018]. Analysis of the State Budget of Ukraine for 2018 in terms of state support for the development of territories.
10. Verkhovod I.S. (2014) Orhanizatsiino-ekonomichni aspekty rozvytku sadivnytstva v Ukraini [Organizational-economic aspects of gardening development in Ukraine]. Digest of scientific works of Taurian DATU (economic sciences), vol. 4 (28), pp. 18–23.
11. Kovtun V.A. (2017) Prychyny nyzkoi investytsiinoi pryvablyvosti ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy ta napriamy yii polipshennia [The reasons for low investment attractiveness of the agrarian sector of Ukraine's economy and directions for its improvement]. Materials of the International Scientific and Practical Internet Conference "Implementation of the Standards of the European Union in the Agrarian Economy", pp. 66–69.